

Felmérés szerint

A pártfogó és az utógondozás az elítélt szemszögéből

Az elmúlt hónapokban a bv. intézetek többsége együttműködési megállapodást kötött a megyei bíróságok hivatásos pártfogóival.

A XIX. század közepén kezdődött Magyarországon az utógondozás intézményének kialakulása. Egyletek, patronázsmissziók jelentek meg, és önkéntes társadalmi szervezetként próbáltak segíteni a rászoruló szabadultaknak. 1909-ben már rendelet tette kötelezővé – bár csak szűk körben – az állami pártfogó tisztviselők bíróságok melletti működését. Állami feladattá emelését az 1975. évi 20. tvr. tette lehetővé. Ezt követően 1976. január 1-jétől a bíróságok feladata lett az utógondozás (ellenőrzés és felügyelet) összefogása. Viszonylag jó feltételek és körülmények között működhetett az utógondozás intézménye 1989-ig.

A változások alapjaiban rázták meg az intézmény megszokott működését. A megszokott feltételek és eszközök hirtelen elvesztése zavart okozott a pártfogók által végzett utógondozásban. Természetes reakciónak tekinthető, hogy segíteni akaró önkéntes szerveződések, missziók, karitatív szolgálatok jelentek meg az utógondozás legújabb szereplőiként. A hivatásos pártfogók erőfeszítéseket tettek régi pozíciójuk visszaállítására, de tartós eredményt nem értek el.

Mіндеzt mi, nevelők is érzékelhettük napi munkánk során. Új lehetőségeket és szervezeteket kerestünk a szabaduló fogvatartottak utógondozásának előkészítéséhez. Karitatív szervezetek, szeretetszolgálatok, a Vöröskereszt, a családsegítő központok, önkéntes segítők váltak lehetséges együttműködő partnerré. Mindenki segíteni akart, ennek ellenére érezhető volt, hogy nincs, ami e sok szándékot hálóvá összekötné. Ilyen utógondozói támogató háló lehetősége jelenhet meg az újonnan megkötött együttműködési megállapodások kapcsán. A megyei pártfogók bv. intézetekkel megkötött együttműködési megállapodásait követhetnék a családsegítő központokkal való megállapodások. Szükség lenne további együttműködési megállapodásokra a Magyar Vöröskereszttel, a Máltai Szeretetszolgálattal, egyéb egyházi és karitatív szolgálatokkal és missziókkal, esetleg az önkormányzatokkal is.

Az említett csomópontokat az együttműködési megállapodások szervezhetnék egységes utógondozói hálóvá. Az, hogy ilyen hálót a hivatásos pártfogók szervezzenek és koordináljanak, állami megerősítést (jogi és anyagi eszközöket) feltételezne. Ez biztosíthatná kompetenciájukat és társadalmi elfogadottságukat a vázolt feladatra. A fogvatartottak részéről véleményem szerint megfelelő a hivatásos pártfogók elfogadása. Véleményemet

az általam tartott csoportos foglalkozásokra és a kérdőívek értékelésére alapozom. Az első vizsgálatot három hónap múlva újabb csoportos foglalkozás keretében kontrollfelmérés követte. A továbbiakban ismertetem az első felmérést és a kapott válaszokat.

„Az utógondozás a szabadságvesztésből szabaduló támogatása a szabad élet viszonyai között. Célja a volt elítélt társadalmi beilleszkedésének segítése. Az utógondozást a szabadult elítélt maga kéri, és az csak addig tart és olyan mértékű, amely számára kívánatos, és szociális-támogató szerepet tölt be. Utógondozói munkát a hivatásos pártfogók is végzik, de munkájuknak semmi köze sincs az úgynevezett hv. bíró által elrendelt pártfogó felügyelethez!”

A fenti mondatokkal vezettem be az egyik csoportos foglalkozást, amelynek témája a szabadulásra felkészülés és az utógondozás volt. A csoport tagjai a saját nevelési csoportomból kerültek ki, így véleményük nem reprezentálhatja megnyugtatóan intézetünk egészét. Ezért a későbbiekben kontrollfelmérés végzése indokolt. A csoport tagjai az intézetfenntartásban dolgozók (mosoda, kazánház, rabkonyha) közül kerültek ki, véletlenszerűen. A foglalkozáson részt vevő 38 elítélt 73 százaléka mutatott érdeklődést és együttműködési hajlandóságot a témát illetően. Ez megfelelt várakozásomnak, mert a fogvatartottak többsége valóban foglalkozik önmaga várható sorsával a szabadulást követően.

A foglalkozáson érdeklődést mutató 73 százalékot a továbbiakban 100 százaléknak tekintem a kérdéseimre kapott válaszok értékelése szempontjából. Közülük 36 százalék nyilatkozott úgy, hogy szabadulása után semmiféle jövedelemre vagy munkára nem számíthat. Negyvenhét százalékuk lehetőség esetén részt venne valamilyen szakképzési vagy átképzési programban. Megromlott családi kapcsolataik helyreállításához csak 18 százalékuk venne igénybe valamilyen közvetítői segítséget.

Mi lenne az igazi segítség?

Személyi okmányaik és irataik pótlásához 32 százalékuk kérne segítséget. A kérdezettek 36 százaléka alapvető megélhetési problémákra számíthat a szabadulása után. Ez megegyezik a jövedelemmel vagy munkával nem rendelkezők (36 százalék) arányával. A foglalkozáson érdeklődést mutatók 32 százaléka úgy nyilatkozott, hogy egyszeri pénzsegély nem segítene a szabadulás utáni problémái megoldásában. Ugyanakkor 14 százalékuk szerint nagy összegű segély (100 000–2 000 000 Ft) már részben megoldaná gondjaikat. A maradék 54 százalék szerint egyszeri kisebb összegű pénzsegély is megoldaná a szabadulás utáni problémákat. Szabadulás utáni lakás- és szállásgondja van a kérdezettek 21 százalékának, a többiek úgy gondolják, hogy megoldott a lakáshelyzetük.

A szabadult akarva-akaratlanul kapcsolatba kerül hivatalos szervekkel. A kérdezettek 64 százaléka lehetőség esetén igénybe venne valamilyen közvetítői segítséget hivatalos ügyei intézéséhez.

A továbbiakban arra kerestem választ, hogy milyen a hivatásos pártfogók elfogadottsága és megítélése a csoportos foglalkozás résztvevői között. Megkérdeztem, hogy kimondottan csak segítségnyújtó együttműködést a területileg illetékes pártfogóval el tudnánk-e képzelni. Meglepő eredményt kaptam. A foglalkozáson velem együttműködő

TAPASZTALATCSERE

(vagyis a 100 százaléknak tekintett) fogvatartottak 79 százaléka igennel válaszolt. Ha az arányok számításánál az összes megszólított fogvatartottat tekintem mintának (azok is benne vannak, akik nem hajlandók együttműködni az utógondozás témakörében), akkor is 58 százaléku igényelne pártfogói segítséget a saját utógondozásában. Ez arra utalhat, hogy a jelenlegi fogvatartottaknak már nincsenek előítéleteik a pártfogókkal és magával az intézménnyel szemben. Gyanakvó és tartózkodó magatartásuk vagy megváltozott, vagy új igényeik vannak. Csupán egy idős és többszörös visszaeső elítélt mondta, hogy „csak akkor fogadná el a pártfogói segítséget, ha az a helyzettel nem élne vissza”.

Az együttműködő csoporttagokat arra kértem, az általam felsorolt segítőköt és utógondozó intézményeket rangsorolják aszerint, hogy kivel működne együtt legszívesebben a saját utógondozásában. Újabb meglepetésemre első helyre az utógondozói feladatot ellátó pártfogó került, minimális különbséggel megelőzve a családsegítő központok munkatársait.

Ez alakult ki: 1. Utógondozást végző pártfogó, 2. CSSK munkatársa, 3. Szabadult elítéltek önszervező szervezete, 4. Egyházi, karitatív szolgálat, 5. Vöröskereszt, 6. Önkéntes segítő, magánszemély.

A pártfogókkal való együttműködési hajlandóság és az, hogy az utógondozás lehetséges szereplői közül az elítéltek relatív többsége a pártfogókat tette az első helyre, azt mutatja, hogy börtönbeli elfogadottságuk és megítélésük kedvező.

Kontrollfelmérés

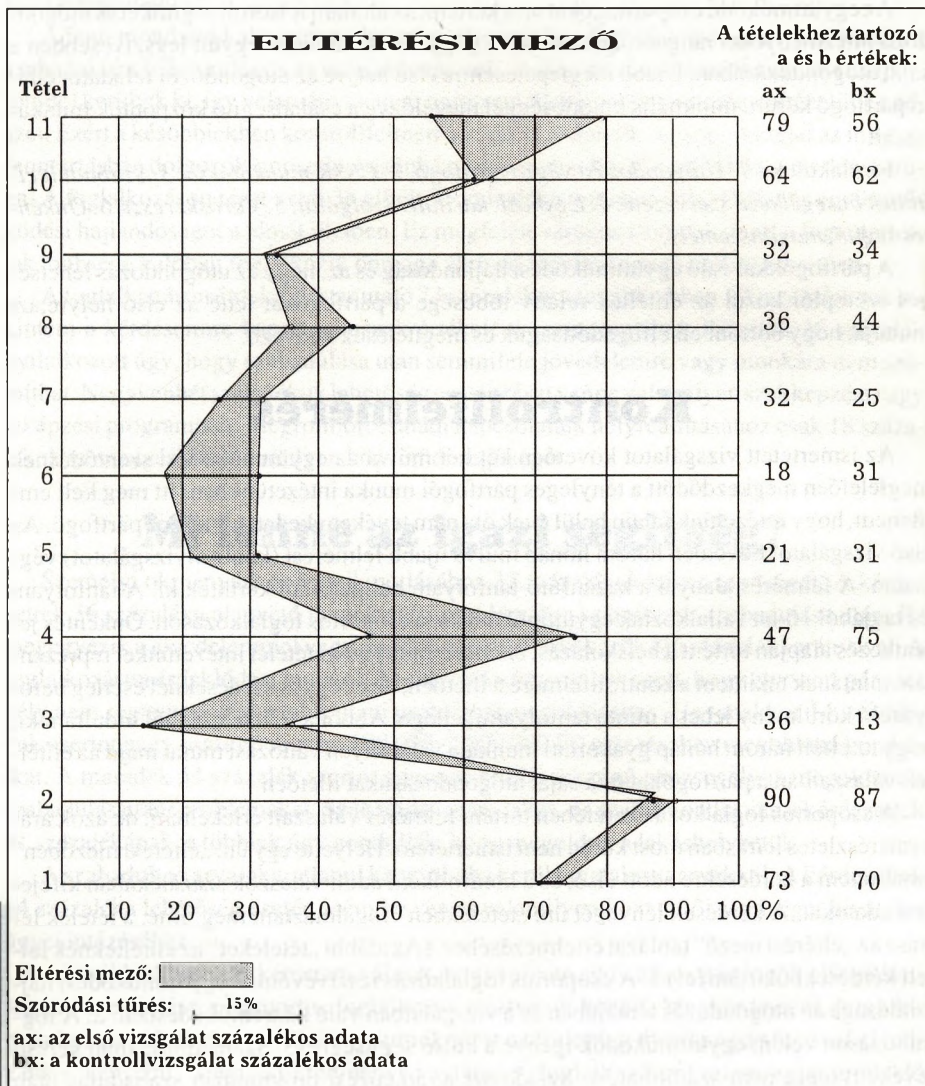
Az ismertetett vizsgálatot követően két hét múlva az együttműködési szerződésnek megfelelően megkezdődött a tényleges pártfogói munka intézetünkben. Itt meg kell említenem, hogy intézetünk falain belül évek óta nem tevékenykedett hivatásos pártfogó. Az első vizsgálatot követően három hónap múlva újabb felmérést (kontrollvizsgálatot) végeztem. A felmérés alanyai a kazánfűtő-tanfolyam hallgatóiból kerültek ki. A tanfolyam 23 tagjából 16-an vállalkoztak együttműködésre a csoportos foglalkozáson. Önkéntes jelentkezés alapján történt a beiskolázás, ezért a csoport összetételét intézetünket reprezentáló mintának tekintem a kontrollfelmérést illetően, de az egyes kérdéseknél esetleg befolyásoló körülmény lehet a minta tanfolyami jellege. Abból a feltételezésből indultam ki, hogy az eltelt három hónap gyakorlati munkája valamilyen változást mutat majd az elítéltek válaszaiban a pártfogókat és a saját utógondozásukat illetően.

A csoportos foglalkozás keretében történt felmérés válaszait értékeltem, de azok arányait részletes leírásban most külön nem ismertetem. Helyette egy ún. „eltérési mezőben” ismertetem a kérdésekre adott első, és a kontrollként adott válaszok százalékában kifejezett adatokat. A kérdések lényegét ún. „tétélekben” fogalmaztam meg. Íme, a tétélek leírása az „eltérési mező” táblázat értelmezéséhez. (Az alábbi „tétéleket” az elítélteknek feltejt kérdésekből írtam le!) 1. A csoportos foglalkozás résztvevőinek együttműködési hajlandósága az utógondozás témájában és a vizsgálatban való közreműködésben. 2. A foglalkozáson velem együttműködők igénye a külső segítségre. 3. Szabadulása után kereső tevékenységre nem számíthat. 4. Szakképzési, átképzési programban szabadulás után



TAPASZTALATCSERE

részt venne. 5. Szabadulás után szállás- vagy lakásproblémája van. 6. Családi kapcsolatainak helyreállításához adott esetben külső segítséget venne igénybe. 7. Személyi okmányok és iratok pótlásához segítséget kér. 8. Szabadulása után a megélhetése nincs biztosítva. 9. Egyszeri pénzsegély a szabadulása után nem oldaná meg a problémáját. 10. Szabadulása után igénybe venné a pártfogók közvetítő segítségét saját hivatalos ügyeik intézésben (munkaügyi központ, önkormányzat, rendőrség stb.). 11. Segítségnyújtó együttműködést a területileg illetékes pártfogóval el tud képzelni, és adott esetben igényli.



TAPASZTALATCSERE

A tételek tartalmát elemezve kijelenthetem, hogy azok tulajdonképpen a szociális munka területének elemei, amelyeket jelenleg a pártfogók próbálnak részben megoldani. Az „eltérési mezőben” (lásd táblázat) a két adat (válasz) közti tűrést (szóródást) 15 százalékból határoztam meg. Ezért csak a 15 százaléknál nagyobb szóródást mutató „tételekkel” foglalkozom szöveges értelmezésben is.

A 15 százalékos tűrésnél nagyobb szóródást (eltérést) hoztak a 3-as, 4-es, 11-es tételek. A 3-as kérdés arra vonatkozik, hogy szabadulása után kereső tevékenységre számíthat-e. Az első vizsgálatban 36 százalékból úgy nyilatkoztak, hogy semmiféle munkára nem számíthatnak, míg a kazánfűtő-tanfolyam hallgatóiból kikerülőeknek csak 13 százaléka nem bízik semmiféle munkában vagy kereső tevékenységben!

Ebből azt a következtetést vonom le, hogy a börtönön belüli beiskolázás ez esetben 23 százalékkal emeli az elítéltek pozitív jövőképét a szabadulás utáni munkavállalásukat és kereseti lehetőségeiket illetően.

A 4-es kérdés („tétel”) arra vonatkozik, hogy szakképzési, átképzési programban részt venne-e szabadulás után. Az első felmérés alanyainak 47 százaléka, míg a kontrollvizsgálat válaszadóinak 75 százaléka igennel válaszolt. A 28 százalékos különbség arra utalhat, hogy egy börtönön belüli szakmai tanfolyam résztvevői jobban motiváltak szabadulás utáni szakmai programokra, mint az első felmérés alanyai. (A 11-es tétel 23 százalékos eltérését a későbbiekben elemzem!) Következtetésként megállapítható, hogy a két felmérés különbözőségei a mintaválasztás eltéréseiből adódtak. (A kontrollcsoport tanfolyamos állapota.) Ezzel együtt bátran kijelenthető, hogy a kontrollált adatok objektívek, és a fogvatartottak valós igényeit tartalmazzák a saját utógondozásuk szempontjából. A kontrollcsoport tanfolyami jellege miatt elemzett 3-as és 4-es tétel kapcsán ma is időszerű és helytálló Garami Lajos megállapítása. *„Az elítéltek szakmai képzésével és átképzésével pedig a büntetés-végrehajtás hozzájárul a munkaerőpiac igényeinek kielégítéséhez, tulajdonképpen ahhoz, hogy a szabaduló elítéltek szociális problémáikat saját erejükből is meg tudják majd oldani.”* (Garami Lajos: A szociális munka helye és szerepe a büntetés-végrehajtás gyakorlatában, Börtönügyi Szemle 1991/1., 13. old.)

Az „eltérési mező” táblázaton nem ábrázoltam azt a kérdést, amelyben arra kértem a válaszadókat, hogy 1–6-ig emelkedő sorrendben értékeljék és minősítsék (az 1-es a legjobb értékelés) azokat a segítő intézményeket, amelyekkel leginkább együttműködnének a saját utógondozásukban.

A két felmérés lényeges különbséget tartalmaz. Ha az értékelés 1-6 értékskálán történik, és a különbségeket „eltérési mezőben” ábrázolnám, majd a tűrési mezőt 2 értékben

Segítő intézmények

Az első felmérés adatai:

1	Utógondozást végző pártfogó
2	Családsegítő Központ munkatársai
3	Szabadultak önszervező szervezete
4	Egyházi, karitatív szolgálatok
5	Vöröskereszt
6	Bármilyen segítő szervezet vagy személy

A kontroll adatai:

4
1
2
5
3
6

határozom meg, akkor a túréstől nagyobb eltérést csak egy tétel mutatna, mégpedig az „utógondozást végző pártfogó”.

Arra a következtetésre jutottam, hogy a nagy eltérés nem magyarázható a kontrollcsoport kazántanfolyamos jellegével. Az ok inkább abban keresendő, hogy az eltelt 3 hónap alatt a fogvatartottak személyes kapcsolatba kerültek a hivatásos pártfogókkal. Így frontálisan is ütközhetek a fogvatartottak elképzelései és a pártfogók által felkínált lehetőségek. A fogvatartottak kívánságai egyrészt közismertek, másrészt a jelen dolgozatomban is igyekeztem azokat bemutatni. A dolog másik oldala, a felkínált lehetőségek pedig a következők: A Bács-Kiskun megyei pártfogók nagy szakmai tapasztalata, kapcsolatrendszere, valóságismerete és humanizmusa. Az Állampusztán fogva tartottaknak csak kis hányada Bács megyei. Ezért a segítséget remélik nagyobb része más megyébe tartozó pártfogóhoz vagy egyéb helyi intézményhez kerül. A „kiközvetítés” miatt az eredeti (Bács megyei) pártfogóval való személyes kapcsolat elveszti jelentőségét, esetleg megszűnik. Ezért aztán az a látszat jöhet létre, hogy személye – első láncszem – aligha nevezhető hatékonynak, vagyis már nem fontos. Ez a „már nem fontos, mert nem ő segít” látszata természetesen egy börtönben nem maradhat titokban. Az informális struktúra hírlánca gyorsan továbbíthatja ezt az összes helyi fogvatartottnak. Véleményem szerint így három hónap bőven elegendő, hogy a népszerűségi listán az utógondozó pártfogók az első helyről a negyedikre essenek vissza! Ez összecseng azzal a ténnyel, hogy a 11-es tétel első felmérő és kontroll adatai között 23 százalékos csökkenést mutattam ki.

Az volt a kérdés, hogy adott esetben a területileg illetékes pártfogóval segítségnyújtó együttműködést el tudna-e képzelni és igényelne-e. Az első vizsgálat 79 százalékos együttműködési készsége 56 százalékra „romlott” a kontrollvizsgálat során. Ebből az következik, hogy a fogvatartottak attitűdje Állampusztán változott a pártfogókhoz való viszonyukban. Ezt igazolja az is, ha választhatnának a segítségnyújtó intézmények között, akkor már erős népszerűségcsökkenés lenne realizálható az elmúlt három hónapra kivetítve.

Az említett népszerűségcsökkenés mellett, ugyanakkor a válaszadók 56 százalékban kitartanak a pártfogók elfogadottsága mellett ezért a kontrollvizsgálat eredményével együtt is a börtönből való megítélésüket (még mindig) kedvezőnek tartom. Ha a hivatásos pártfogók társadalmi és állami megítélése is hasonlóan alakul a jövőben – és nem rosszabbul –, úgy akár az utógondozói háló koordinálói is lehetnének!

Herczeg József

Felhasznált irodalom

Garami Lajos: A szociális munka helye és szerepe a büntetés-végrehajtás gyakorlatában, Börtönügyi Szemle 1991/1.

Végh József: Kinyújtott kéz (Röpirat a szociális munkáért), Börtönügyi Szemle 1996/1.